

Skal vi slås?

Hans Ovesens forfatterskab og den politiske æstetik

Publ. i *Børnelæsning. Socialismen i 70'ernes børne- og ungdomsroman*, Ove Kreisberg (red.). København: Borgen 1982.

Hans Ovesen har på flere måder været involveret i 70'ernes udvikling af en socialistisk børnelitteratur. Han har bidraget til debat og kritik omkring denne litteratur og har skrevet centrale litteraturteoretiske artikler om børnelitteratur. Men først og fremmest har han skrevet en række børnebøger. Man har ikke sagt for meget, når man hævder, at Hans Ovesens er et af de væsentligste børnelitterære, danske forfatterskaber i perioden.

Hans Ovesens bøger er centrale i mange henseender: de ligger kvalitativt på et højt niveau, også set ud fra traditionelle, æstetiske kriterier. De kan læses af børn også af lyst. Det beror på, at hensigter, teorier og samfundsanalyse er omsat i en litterær praksis – i konkret anskuelighed, i krop og sanser, i forløb og situationer – således at den konkrete fremstilling på handlingsplanet går hånd i hånd med den samfundskritiske bevidstgørelse, der er intentionen.

Lige så væsentlig er imidlertid bøgernes rolle som udviklingsled og eksperiment i den proces, som 70'ernes socialistiske børnelitteratur er udtryk for. Hans Ovesens bøger afprøver det litterære udtryk som redskab for formidlingen af socialistisk bevidsthed og handlekraft, og de udgør solide elementer i opbygningen af en modproduktion i forhold til den altdominerende borgerlige litteratur- og medieproduktion.

Som litterær praksis har Hans Ovesens bøger realiseret, hvad der før kun var teoretisk problemudvikling. Dermed har de også tydeliggjort begrænsninger og fejludviklinger og således gjort deres til at overskride den teoretiske og kritiske indsats, som har domineret udviklingen her i landet på godt og ondt. Som helhed bliver Hans Ovesens forfatterskab – kritisk som litterært – således at betragte som et paradigme for udviklingen i hele den danske socialistiske børnelitteratur og kritik. Det markerer de afgørende udviklingsfaser fra 70 og frem til omkring 77, hvor det foreløbig er standset.

I det følgende skitseres denne udvikling i tre afsnit. Den ideologikritiske fase i den socialistiske børnelitteraturs udvikling opridses som baggrund for Hans Ovesens første bog, *Krigerdrengen Nelo*. Hans næste bog *Som tyve om natten* behandles som eksempel på anden fases modelhistorier og lærestykker, der ofte er præget af en abstrakt-teoretisk samfundsforståelse. I tredje afsnit analyseres *Skal vi slås* som udtryk for tredje fases mere erfaringsorienterede tekster, der som hovedtendens er realistiske ungdomsbøger. Herudfra problematiseres nogle påtrængende æstetiske og politiske begrænsninger i den socialistiske børnelitteratur.

Krigerdrengen Nelo og slagsmålet om børnelitteraturen

Krigerdrengen Nelo (1972) udkommer, mens den første heftige debat om den socialistiske børnelitteratur raser. Bogen står uden for bataljen. Den bliver opfattet som en fuldgældig repræsentant for den type kunstneriske børnebøger, som blev fremherskende i tresserne. Det betyder ikke, at bogen er traditionel spændings- eller opdragelseslitteratur som de gode gamle drengebøger. Den er både samfundskritisk og udtryk for et opgør med de herskende opdragelsesidealer.

Det samme gælder den bølge af kritiske og ofte fantastiske børnebøger fra o. 1970, som den hører hjemme i. Det er bøger som Cecil Bødkers *Silasbøger*, Fl. Quist Møllers *Bennys badekar* og Ole Lund Kirkegaards bøger. Disse bøger er skrevet på et kulturradikalt grundlag. De solidariserer sig med børn imod en kold og tvangspræget livssituation. De skildrer individets kamp for udfoldelse af evner, behov, fantasi og socialt fællesskab. De er antiautoritære. Modsætningsforholdet mellem de humane værdier og forholdenes tvangspræg er markeret stærkere end vanligt i børnelitteraturen, hvad enten det sker i farceagtig form som i Kirkegaards bøger, i fantastiske udbrudsforsøg som i *Bennys badekar*, i hård konfrontation som i *Silas*-bøgerne – eller som kamp og flugt i *Krigerdrengen Nelo*.

Hans Ovesen er ikke involveret i den første udvikling af den socialistiske børnelitteratur o. 1970. *Krigerdrengen Nelo* er ikke nogen socialistisk børnebog. Den er samfundskritisk, men har ikke noget udsagt socialistisk grundlag. Den svarer imidlertid i mange træk til de antiborgerlige og ideologikritiske tekster, som præger første fase. Og den er ligesom de

socialistiske børnebøger et barn af ungdomsoprøret, dets samfundskritik og forestillinger om et alternativt samfund. Bogen repræsenterer blot den linje, der vender mod hippiebevægelse, Thylejr og kollektivbevægelse. En linje, der hurtigere får trange tider end de mindre udsatte og mere satte politiske retninger.

Krigerdrengen Nelo er som de første socialistiske børnebøger udtryk for en kritisk modproduktion. Den er mindre klar i det politiske ærinde, den er også mindre proklamatorisk – og den er mindre kedelig. Den rummer en række æstetiske kvaliteter, som de andre savner.

Udviklingen af den socialistiske børnelitteratur er ikke noget enstrenget foretagende. Overgangene er glidende, og forskellige teksttyper produceres i alle faser, men der er karakteristiske forskydninger og nyudviklinger. På grundlag af sådanne ændringer kan man tale om en anden fase fra o. 1974. Den kommer markant til udtryk i den udvikling, der sker teoretisk og kritisk. Disse forskydninger i kulturproduktionen har deres baggrund i den samfundsmæssige udvikling og i den børnesituation, som er afhængig af den.

Fra 1974 bliver krisetegnene tydelige. De sætter sig ikke umiddelbart igennem kulturelt. Men et retningsskift sker efterhånden. Den faktiske børnesituation trænger sig på som et konkret grundlag, man må forholde sig til også i arbejdet med børnelitteratur. Et af symptomerne på, at forholdene er ved at ændre karakter også for børneopdrættets vedkommende, er, at en voldsom indoktrineringsdebat bryder ud. Den iscenesættes fra centralt hold gennem undervisningsdirektør Baunsbak Jensens hetzagtige udfald mod de marxistiske strømninger i det pædago-

giske område. Denne kampagne tager fart og bliver murbrækker for en reaktionær disciplineringsindsats.

Fra at have været i en offensiv position i offentligheden kommer bevægelserne nu i en defensiv. På det børnekulturelle område kommer dette positionsskift til udtryk i, at indoktrineringsdebatten i 1974 har direkte modsat retning i forhold til debatten i begyndelsen af 70'erne. Denne anden fase karakteriseres i det *teoretiske* underlag ved et skift fra en bred, socialistisk holdning til en marxistisk funderet teori. Der udvikles et præcist grundlag for forståelsen af samfundets funktioner, men den overvejende tendens er snævert teoretisk og analytisk og virker som tendens blokerende ind på praksis og handlemuligheder. Udviklingen i det børnelitterære hjørne følger teoretisk og politisk udviklingen på venstrefløjen i øvrigt. Ideologikritikken udskiftes med en kapitallogisk tendens.

Hans Ovesen er en af dem, der formulerer det teoretiske grundlag for denne udvikling, ligesom hans bog *Som tyve om natten* er et praktisk eksempel på dens omsætning i litterær produktion. Denne formulering sker bl.a. i et oplæg på et seminar om »socialistisk børnelitteraturpraksis« (i: Ørn, B.: *Børnelitteratur – klassekultur*. GMT, 1976) og i en artikel i Barlby, Finn (red.): *Børnebogen i klassekampen*. Tiderne Skifter, 1975. I disse artikler præciseres kravene til en marxistisk børnelitteratur. Skiftet fra betegnelsen socialistisk til betegnelsen marxistisk er karakteristisk for forskellen.

Det primære krav, der stilles i artiklen til en marxistisk børnelitteratur, er, at den som grundlag for fremstillingen har en korrekt helhedsforståelse af det kapitalistiske samfund og dets grundliggende mod-

sætningsforhold. Indhold og form må være rettet mod at forklare og bevidstgøre børnene om disse forhold – »give dem et hjørne af et andet erfaringsgrundlag«. Nøgleordene er »indsigt«, »forklaring« og »bevidstgørelse«. I forhold til dette overordnede krav bliver andre faktorer såsom motiv, tema, persongalleri, sprog, teknik mv. vigtige, men underordnede formidlingstaktiske redskaber.

Derudover formuleres et krav om, at teksterne i højere grad må gøres brugbare for børnene og arbejdet med dem. De skal kunne fungere i forhold til bestemte børn og bestemte brugssituationer. Disse krav stilles, hvad enten det drejer sig om modprodukter til fx lærebøger, eller det drejer sig om tekster, der mere alment er rettet mod at give børn indsigt i deres livsforhold. Teksterne kan ikke blot skrives i al almindelighed til børn i almindelighed. Børn er ikke blot børn, og ud over det alders- og kønsmæssige forhold må teksterne også indrette sig efter deres klassebaggrund. Her ytres i nogen grad en modstrøm i forhold til den overordnede fokusering på den analytiske forklaringsdimension. Den reelle børnevirkelighed trænger sig på som det felt der må bearbejdes. Det er en tendens som i det videre forløb bliver dominerende.

Som tyve om natten

Hans Ovesens anden bog *Som tyve om natten* (1974) er et typeeksempel på en modelhistorie, et lærestykke. Det er en tekst, der i et anskueligt handlingsforløb demonstrerer kapitalismens væsen. En kapitallogisk samfundsanalyse formidles til børn i fiktiv form. Det betyder ikke, at den er en lærebog. Den er i usædvanlig grad fri for det lærebogsagtige præg, som kendetegner en del socialistiske børnebøger i

form af abstrakte forklaringer. Grundlaget og analysen er omsat i et konkret handlingsforløb med en pige, Ilni, fra arbejderklassen som identifikationsfigur. Bogens handlingsrum er en forenklet fremstilling af et kapitalistisk samfundssystem. Bogen er ikke nogen realistisk fortælling. Det er en modelhistorie. Fortællingen foregår i et science-fiction-agtigt miljø. Samfundsanalysen kommer frem gennem et handlingsforløb, hvor en guerilla bekæmper et kapitalistisk industrimonopol, og hovedpersonen bliver gidsel hos partisanerne. Den spændingshistorie, der herved kommer i stand, er samtidig en historie om pigens bevidstgørelse om og indsigt i de reelle sammenhænge. Hun – og dermed læseren – føres fra en tilstand af fejlagtig, ideologisk belastet bevidsthed til en erfaring om, hvordan tingene faktisk forholder sig.

Bogen er både i de enkelte episoder og i det store forløb bygget op, så modsætningerne manifesterer sig. Det vante og selvfølgelig – de forhold og holdninger, hun umiddelbart identificerer sig med – viser sig at dække over udbytning og tvang. Det vante virkelighedsbillede nedbrydes gennem forløbet, og en ny indsigt udvikles i takt hermed.

Denne modstillingsteknik, som opløser den vanemæssige oplevelsesmåde og afdækker det ellers tilslørede grundlag, er gennemført i konkrete skildringer af dagligdags eller spændingsfyldte episoder. I bogen er der en bevægelse fra den umiddelbare børnevirkelighed til de områder, som børn ellers er afsondret fra, men som Ilni gennem handlingen kommer ud i. Det er betingelsen for, at afdækningsprocessen kan forløbe i bogen uden for meget præk. Forløbet og dobbeltgrebet i modstillingsteknikken betyder, at læ-

seren sættes i stand til at tilegne sig den abstrakte samfundsanalyse. Teknikken er også udnyttet i illustrationerne, hvor både virkelighedens umiddelbare fremtrædelse og dens bagvedliggende modsætning er synliggjort.

Som tyve om natten betegner et skred i forhold til *Krigerdrengen Nelo*. Den sidste er en ret traditionel spændingshistorie, mens den første er et spændende lærestykke i historiske realforhold. Man kan også se det som en videreudvikling, idet nogle af personerne går igen. Nelo og Alfa optræder som medlemmer af skovfolket, Alfa som chefideolog. I *Nelo* hopper de af systemet; her bekæmper de det. En sammenligning af de to bøger ville vise en række af den type udviklinger (fx overgang fra skildring af småborgerskab til skildring af arbejderklasse, fra landsby til by, fra sorte krigere til deres modsætning, skovfolket osv.). Handlingsmønsterets elementer er også de samme, men organiseret på en anden måde. Hvor *Nelo* trods opbrud hænger uafklaret i det traditionelle mønster, er det i *Som tyve om natten* vendt til et redskab for erfaring og indsigt.

Bogen er i forhold til den meste anden socialistiske børnelitteratur et nyskabende eksperiment. Den betegner et forsøg på at overskride bindingen til de traditionelle genretyper. De fleste af de socialistiske børnebøger fra denne periode er omfunktioneringer (modtekster) af de gængse genrer (især krimier). *Som tyve om natten* er et vellykket forsøg på at udvikle en særlig marxistisk metode og teksttype. Det er bl.a. i det forhold, Hans Ovesens banebrydende indsats kommer til udtryk. Den følgende kritik skal ses i lyset af at samtidens betingelser var andre end i dag.

Det er ikke gevinster alt sammen, og det er ikke bare Alfa, der har tabt i æstetisk in-

tensitet for at blive klogere på samfundet. *Som tyve om natten* er også en spændende bog, men det er en overvejende intellektuel spænding, i modsætning til *Nelos* sanselige og socialpsykologiske spænding. Her har *Som tyve om natten* nogle problematiske begrænsninger, som jeg vil vende tilbage til, og som deles med de øvrige bøger af samme type fra denne fase. I dem er det abstrakte intellektualistiske præk oftest mere udpræget.

Som tyve om natten er en typisk repræsentant for tekstproduktionen i anden fase af udviklingen. Den er skrevet på et klart marxistisk grundlag. Den har karakter af *lærestykke*. Dens intentioner er bevidstgørelse. Genre, handling, tema og æstetisk udførelse er instrumenter for dette ærinde.

Lærestykket er denne periodes hovedform. Det gælder også for de følgende bøger, Hans Ovesen udgiver: *Den lille kone som havde en vogn* (en problematisk vare-analyse for småbørn) 1975, *Spøgelsesvognen* (lærestykker om forskellige forhold i barnelivet) 1975, *Jeg hedder Won Nam og bor i Nordkorea* (modstykke til de gængse u-landsbøger) 1976, *Den mystiske opfindelse* (fantastik og farce som instrument for indsigt) 1976.

I flere af disse tekster, især i den sidste, ses en tendens bort fra at betragte den store politiske sammenhæng som alfa og omega – og en tendens til at tage udgangspunkt i, skildre og besinde sig på børnenes situation. Denne tendens slår igennem med Hans Ovesens roman *Skal vi slås?* (1976). Den skildrer unges realsituation. Den er samtidig udtryk for et par andre tendenser. Der sker en forskydning i denne periode til fortrinnsvis at skrive ungdomslitteratur (hvor småbørnsbøgerne dominerede den tidligste

produktion). Fremfor omfunktioneringer og lærestykker sættes en realistisk form nu i højsædet. Samtidig med *Skal vi slås?* udkommer af samme type fx *I storbyens gader* af Hugo Hørlyck Karlsen og *Katamaranen* af Bent Haller. Den sidste gav stødet til nok en voldsom debat. Således markeres også den tredje fase af en offentlig batalje om den socialistiske børnelitteratur. Bag al balladen forsvandt *Skal vi slås?*, som på mange måder er en bedre bog, omend den savner *Katamaranens* fræsende »drive«. Den er en fornuftig bog – og noget ædru i det.

Slagsmålene skærpes.

Analyse af *Skal vi slås?*

Skal vi slås? adskiller sig fra Hans Ovesens tidligere bøger i formen ved tilsyneladende at være en traditionel, realistisk ungdomsroman. Dens handling udspiller sig på Østerbro i København i årene 1973-75. Det er i de år, hvor den økonomiske krise bryder ud. Arbejdsløsheden er ikke længere et spøgelse fra en fjern fortid. Frygten for social fortabelse er ikke længere et diffust angstgrundlag, der sender sine uklare dæmoner op i bevidstheden. Krisebevidsthed og oplevelse af afmagt slår ud i voldsomme, reaktionære bølger – politisk og kulturelt. Systemet søger at restaurere sig. Men de sprækker, der var blevet synlige i dets grundlag med 60'ernes økonomiske, sociale og ideologiske udvikling og med de kritiske bevægelses gennembrud, manifesterer sig nu direkte som det, de er: grundlæggende modsætninger i et kapitalistisk samfundssystem. Og selv om den skærpede klassekamp sætter både arbejderklassen og bevægelseserne i en defensiv position, fremkalder den også modstande og kampvilje på alle niveauer.

Det gælder også, hvor det handler om børn. Krisen slår ind i deres hjørne af virkeligheden og får konsekvenser for deres livsvilkår og psykiske tilstand. Også her er de modsatte reaktioner til stede: på den ene side udhuling af deres livsbetingelser, oplevelse af frygt, afmagt, tvang – og på den anden udtryk for protest og modstand, som ikke bare slår selvdestruktivt indad eller ud i diffus kontrareaktion, men også ud i børns engagement i (selv)organiserede foretagender, fx beboerbevægelser og de alternative sociale og kulturelle børnebevægelser. Selv om defaitisme og pessimisme er mest udpræget, er der under den tilsyneladende nedtur siden 70'ernes begyndelse modkræfter på spil.

Den socialistiske børnelitteratur mister i denne periode sin offensive position. Dens umiddelbare tilknytning til en bred bevægelsessammenhæng forsvinder. Hver tekst kommer til at stå og blafre for sig selv. Men samtidig produceres der flere tekster, og det, der laves, er ikke blevet ringere og mindre brugbart – tværtimod.

Skal vi slås? er et eksempel på denne udvikling. Den er, for nu at tage munden fuld, den bedste af de socialistiske børnebøger, der er produceret her i landet, men den er det i al usynlighed. Den har der ikke været megen blæst om og ej heller megen debat eller kritik.

Bogen handler om krisesituationen set i børnehøjde. Den handler om frygt og kamp, om to forskellige typiske reaktioner på situationen. Titlen *Skal vi slås?* angiver dette tema, og bogen gennemspiller det i alle dets betydninger fra slagsmål i skolegården til klassekamp mod kapitalens herredømme – fra individuel, frygtafledt aggression og blindt oprør til organiseret, kollektiv kamp for et ændret samfund. Heri ligner bogen ikke de traditionelle

ungdomsromaner. Der er en helhedsforståelse af ungdom, livsvilkår, samfund og handlemuligheder til forskel. Form- og genre-mæssigt ligger den inden for den borgerlige traditions rammer; politisk og tematisk overskrider den dem.

Fremstillingen af denne almene ungdoms- og samfundssituation sker gennem et konkret handlingsforløb omkring to drenge i 13-15-års-alderen. Egon, der er hovedperson, og Klaus, der er hans kammerat og modstykke.

Bogens hovedtemaer og forløb

I bogens rammefortælling ligger Egon på hospital med smadret hoved. Han prøver at forstå, hvad der er sket. Handlingen udgøres af tre erindringsforløb, som vedrører forholdet mellem ham og Klaus, og gennem disse skildres 70'ernes ungdomssituation eksemplarisk.

Første del beretter om hovedpersonernes drengetid to år tilbage. Forløbet er bygget op omkring en handlingsrække i forbindelse med et automatbræk, som de tvinges til at deltage i. Undervejs gennem dette forløb skildres en række centrale sider af unges livssituation: familieforhold, skole, kammeratskab, kriminalitet, kønsroller, seksualitet, medieforbrug. De indbyggede spændinger og konflikter mellem disse forhold træder herved konkret frem.

Forholdet mellem de to drenge er det centrale tema i bogen. Trods fælles klasse- og miljøbaggrund er deres personlighed og familiesituation vidt forskellige. Klaus er den stærke; han er aktiv, oprørsk og initiativtager, mens Egon oplever sig selv som den underlegne – frygtsom, dygtig og tilpasset. Men allerede den konfrontation, som afsnittet slutter i, viser at styrkeforholdet kun er tilsyneladende. Klaus'

aggression viser sig at dække over frygt og afmagt på grund af dens snævre individuelle perspektiv.

I *anden del* bliver denne omvendning af styrkeforholdet tydelig. Handlingen udspiller sig et år senere. Klaus har stadig tæten overfor pigerne, og han begynder at arbejde for en købmand. Men det usikre grundlag for hans fremfærd gøres synligt dels gennem den solidaritetskonflikt, som hans dygtighed som arbejdskraft fremkalder, dels gennem den totale krise, han kommer ud i som følge af forholdet til sin autoritære far. Faren bliver arbejdsløs, hvorved hans (og dermed Klaus') småborgerlige selv- og samfundsforståelse bliver demonstreret som selvdestruktiv og i magthavernes interesse.

De temaer, der skildres, er de samme som i første afsnit. Blot er drengedrømme og hulebyggeri nu afløst af arbejde og opstigningsdrømme for Klaus' vedkommende. Temaerne ses i et bredere socialt perspektiv. Kammerat- og familieforhold skildres på baggrund af arbejdsforholdet, og de fremstilles som underlagt det pres, som samfundets tilspidsede krisetilstand udløser. Det ender igen i en konfrontation, hvor Egon i kraft af sin baggrund og indsigt klarer paragrafferne for Klaus, der er kørt af sporet i afmægtig oprørskhed og desperation.

Forfatteren får ikke blot skildret ungdomssituationen og dens baggrund i de samfundsmæssige forhold, men også baggrunden for den reaktion på krisen, som ytrer sig reaktionært – og fx fører til opslutning bag Fremskridtspartiet. Hermed er den ene af de to hovedbetydninger, som ligger i titlen *Skal vi slås?* afviklet, nemlig den betydning, der handler om at slås indbyrdes, at klare sig i ræset på individuali-

stiske præmisser, slagsmål som aggression og konkurrence.

Tredje del er en spejlvending af *anden del*. Den handler om en alternativ form for reaktion på krisen og udbytningen, nemlig kamp mod kapital og magthavere – en kollektiv kamp, der beror på solidaritet og indsigt i de reelle modsætninger. Det bliver derfor Egons familie, der nu kommer i fokus. I *anden del* fungerede den mest som frelste »forstå sig på'ere«, der kunne udlægge teksten for Klaus og læserne.

Egons mor involveres i arbejdskamp, fabriksbesættelse og blokade. Egon, der nu er færdig med skolen og ikke rigtig ved, hvad han skal, deltager som tilskuere og sympatisør. Konflikten tilspidses, og det ender med, at en gruppe rockere griber ind. Klaus er én af dem. Baggrunden er, at han efter at have knoklet for købmanden bliver arbejdsløs, da købmanden lukker biksen. Klaus reagerer ud fra sin gamle selvforståelse: det er de dovne og strejkende arbejderes skyld alt sammen. Det ender med, at Klaus slår Egon ned. Det er derfor Egon ligger på hospitalet, og hermed er handlingen ført op i tekstens nutid. Forløbet har således ført gennem en række konfrontationer frem mod det punkt, hvor Egon har nået en omfattende grad af bevidsthed om, hvordan tingene hænger sammen, om hvad der kan gøres ved dem og ud fra dette en forståelse af, hvorfor Klaus slog ham ned. Gennem denne fremstillingsform, der hele tiden skildrer de konkrete forhold i ungdomssituationen, muliggøres en tilsvarende indsigt hos læseren.

Bogens rammestruktur

Hospitalssituationen og Egons forsøg på at forstå er ramme om handlingsforløbet. Den er det fikspunkt, hvorfra begivenhederne anskues. Hospitalsafsnittene er skilt ud typografisk. De står som tre sorte sider foran hvert af afsnittene og er næsten enslydende. Disse sider forankrer bogens fremstilling til Egons synsvinkel og bevidsthed, og de placerer handlingsafsnittene som en forståelsesbaggrund for hans forsøg på at få indsigt i, hvordan det hænger sammen med ham, Klaus og samfundet.

Denne teknik skaber en distance til handlingsforløb og enkelte episoder. Det gør den også for læseren. Den giver læseren en platform, hvorfra det er muligt at forholde sig på et bevidst plan til den konkrete handling. Denne »Verfremdningsteknik« bryder læserens opslugthed af handlingen og sætter læseren i en position, hvor denne kan operere på to niveauer. På den ene side skabes der en distance og et behov for at forstå på linje med Egon. På den anden side skabes der mulighed for umiddelbar oplevelse af de konkrete forhold, som teksten skildrer, og for identifikation med personernes situation. Læseren iscenesættes på denne vis af teksten. Denne fremgangsmåde svarer til bogens overordnede hensigt: først gennem intellektuel bevidstgørelse bliver man i stand til at forstå sin egen samfundsmæssige situation og sine handlemuligheder. Bogens helhedssynsvinkel er således gennemført på det læserpædagogiske niveau.

Rammen forsyner handlingen med et overordnet spændingselement, der kan trække læseren med, på to planer. For det første giver den en elementær handlings-spænding, der fremkalder nysgerrighed: hvad skete der helt konkret? Hvorfor lig-

ger Egon med smadret hoved? Hvad har Klaus med det at gøre? Spændingen forstærkes efterhånden, som forhistorien rulles op med kulminationspunkter indbygget i hvert afsnit. Teknikken er en parallel til fx krimiers spændingsopbygning omkring opklaringen af mysterierne. For det andet er spændingen på dette plan drivkraft for en mere intellektuel spænding, der er den overordnede, og som er knyttet til Egons erkendelsesforsøg.

Bogen er således komponeret som en række flash backs, der skildrer begivenheder i fortiden, og som giver baggrund for at forstå nutiden. De tre afsnit har parallel karakter, de indledes på samme måde, og de slutter alle tre med et sammenstød mellem Egon og Klaus, verbalt eller korpørligt. Afsnittene behandler ligeledes de samme temaer og konflikter i ny opsætning. Hvert afsnit skildrer et stadium i Egons erfaringsudvikling. Han kommer mere og mere til bevidsthed – både i bogstavelig og i overført betydning – så han i slutningen er ved fuld fysisk og intellektuel bevidsthed. *Skal vi slås?* er på den måde en udviklingsroman. Den skildrer den dannelsesproces, Egon gennemgår, på vej til den omfattende forståelse af, hvordan tingene hænger sammen.

Klaus' udviklingshistorie, der forløber parallelt som en negativ kontrast til Egons, er et af de redskaber, teksten anvender til at få sammenhængene til at træde klart frem. Klaus' historie bliver derved mere en afviklingshistorie end en udviklingshistorie, hvilket rummer nogle problematiske sider. Hvad der vindes i klarhed og sammenhæng i bogen har æstetiske og politiske omkostninger, som skal diskuteres nedenfor.

Den modstillings- og flash-back-teknik, som strukturerer det overordnede

forløb, er også virksom i de mindre afsnit. Hele bogen fremstår mht. struktur og indhold som et suverænt opbygget system af kinesiske æsker. Bogen starter imidlertid ved de mindste æsker (den umiddelbare oplevelse) og slutter med, at de største bliver synlige, dog således at de mindre hele tiden ses i perspektivet af de største (i kraft af rammen). Bogen går til kernen af sagen ved at udvide perspektivet, ved at gå udad i det samfundsmæssige i stedet for indad i det psykologiske. På den måde afskrælles de måder, tingene umiddelbart fremtræder på, hvorved de grundlæggende sammenhænge bliver synlige.

Bogen er både mht. ydre og indre struktur fremragende gennemført. Den opfylder alle traditionelle æstetiske krav til strukturel og tematisk sammenhæng – plus et par krav mere af mindre traditionel art. Et af de vigtigste redskaber, bogen bruger for at få denne sammenhæng i stand, er den særlige ”omvende”-metode som også Egon anvender i alle forhold. Den skal derfor have et par ord med på vejen.

Bogens metode

Selv om Klaus og Egon lever i samme miljø, er de vidt forskellige. Det hænger sammen med, at deres baggrund alligevel er vidt forskellig. I deres familier gennemgår de socialisationsprocesser af lige så forskellig type.

Egon kommer fra et hjem, hvor begge forældre arbejder. De er klassebevidste og formidler selvfølgelig deres erfaring og indsigt i arbejds- og samfundsforhold til Egon. Forholdet mellem Egon og forældrene beror ikke på ydre autoritet, men på den myndighed, som erfaring og argument giver. Det betyder, at kyllingen får mulighed for at lære af hønen uden at

blive hakket ned på det. Fx sætter Egon spørgsmålstejn ved farens reaktioner, da denne ikke i praksis kan klare morens opbrud fra den traditionelle kønsrolle (s. 123ff og s. 148ff). Når Egon kan komme i den position i forhold til forældrene, hænger det sammen med, at han har taget godt ved lære af farens egen metode.

Ud fra erfaring og deraf følgende socialistisk holdning sætter faren spørgsmålstegn ved det, der ellers accepteres som selvfølgeligheder, hvor vanvittigt det end kan være. Alment accepterede fortolkninger kommer til at fremstå som falske forklaringer. Metoden er en praktisk ideologikritik. Den vender tingene på hovedet, men med det formål, at de kan komme til at stå på benene. Med bogens ord:

»Egons far sagde altid, at der er en forklaring på alt. Og så plejede han at tilføje, at man blev nødt til at tænke sig lidt om. Det man lige gik og troede, kunne godt vise sig at være helt forkert. Når man fik tænkt lidt over det. Men det var ikke kun noget, han sagde. Han gjorde det også. Når de snakkede om et eller andet, prøvede han altid at finde en anden forklaring end den, Egon eller hans mor lige kunne finde på. Det skete tit, at farens forklaring var meget bedre.

Derfor var Egon også begyndt at tænke sig lidt mere om. Og han havde lagt mærke til, at faren tit vendte Egons forklaringer om. Det var næsten som om han vendte dem på hovedet, og det blev de som regel bedre af«. (s. 20f)

Metoden er første gang virksom i en skoletime om indianere og hvide. Egon vender den gængse forklaring om de grumme vilde omkring, så den rette sammenhæng bliver klar. Heraf tilnavnet Egon Omvendt.

Dette er ikke blot Egons metode til erkendelse, men også selve bogens gennemgående princip på alle planer. Metoden fungerer som en bevægelse fra forvrænget forståelse til reel indsigt, fra tingenes umiddelbare overflade med dennes ideologiske fordomme til tingenes bagvedliggende sammenhæng, deres væsen. Selv om metoden er både abstrakt og intellektualistisk, omsættes den i bogen i konkrete situationer, hvorved »omvendingerne« befries for skolemesterens præk. Hans Ovesen fastholder begivenhedernes modsætningsfyldthed – og etablerer på denne måde behovet for at *forstå* som Egon eller *flygte* som Klaus. Når Egons reaktion prioriteres, sker dette organisk, det vil sige at Egon ikke altid behøver at fungere som talerør for denne indsigt. Ofte frembringes den af handlingsdynamikken i sig selv. Som eksempel herpå kan nævnes en situation (s. 28ff), hvor drengene har set James Bond i biografen. Bagefter drømmer de sig ind i rollen – og konfronteres med en tilsvarende situation, nu blot i virkelighedens verden. Bogens metode er således et godt eksempel på litterær formidling af lærestykker, anskueliggørelse af sammenhængen mellem hverdag og samfundsmæssigt perspektiv.

Det er forløb, der hele tiden går fra det konkrete til de grundlæggende forhold og dermed til indsigt i, hvad der ligger i og bag ved det dagligdags. Den tilvante selvfølgelighed i oplevelsen brydes, og verdens faktiske mærkværdighed og vanvid fremstår. Bogen fremprovokerer spørgsmål, og den gør det ud fra de banale begivenheder, således at der opbygges en mere og mere omfattende forståelse efterhånden. Bogens ydre handlingsramme og dens metode er redskab for denne proces, ligesom Egon er dens identifikations- og formidlingsled til læseren.

Metodens begrænsninger

Den, der først og fremmest udsættes for Egon Omvendts (og bogens) metode og »forståelse«, er Klaus og hans familie. Med dem er alt omvendt af, hvad de selv tror. Og det er et problem ikke bare i bogens univers, men også for teksten selv.

Hans Ovesens ærinde er ikke blot og bart at genspejle virkeligheden, men at forstå og formidle dens væsen. Til det brug er en model egnet. Og *Skal vi slås?* er på sin vis en model – en prototype på samme måde som *Som tyve om natten*, blot mere umiddelbart destilleret ud af hverdagslivet. Egon og Klaus med familier er således at forstå som typerepræsentanter for hver sit standpunkt i arbejderklassen og for to karakteristiske reaktionsmåder på de kapitalistiske vilkår: en reaktionær småborgerlig type over for en klassebevidst socialistisk. Klaus og hans familie inkarnerer de gængse småborgerlige livsformer og dertil hørende reaktioner og mystifikationer. Egon inkarnerer »det omvendte«. Denne metode har som omtalt en række bl.a. didaktiske kvaliteter, men den er problematisk bl.a. ved den måde, hvorpå virkelighedens Klaus-personer reduceres til modellen »Klaus«.

De modstillede personmodeller svarer til modstillinger på tekstens øvrige planer: fra den konkrete oplevelse til den abstrakte indsigt, fra kropslig udfoldelse til intellektuel analyse, fra umiddelbar reaktion til distanceret bevidsthed osv. De første led, der har med Klaus, krop og konkret liv at gøre, fremstilles som mangelfulde og korrigeres ud fra de sidste, som er intellektuelt prægede. Ganske vist åbnes der i slutningen for alternativ *praksis og handling*, men det er kun skildret som en fremtidig mulighed. Det betyder at feltet omkring hverdag, barndom og

ungdom dequalificeres som handlemuelighed i teksten. Det betyder også, at teksten ligger under for og reproducerer den traditionelle opsplitning mellem hånd og ånd, følelse og intellekt, praksis og teori. Her overskrider bogen ikke grænserne. Det hænger både sammen med dens kapitallogiske politikforståelse og med en snæverhed i den æstetiske metode. Det er disse forhold, der er baggrund for, at Klaus og hans udviklingshistorie reduceres til elementer, der passer i kabalen og gøres til instrumenter for bogens overordnede ærinde.

På sæt og vis er det Klaus og hans familie, der er de egentlige arbejderrepræsentanter i bogen – trods den småborgerlige kulør, de er sminket med. Egon og hans familie har nok i det ydre samme klasseantræk, men de er snarere repræsentanter for en mellemlagssituation i livsstil, i udtryks- og tænke måde, i prioriteringen af intellektuelle, verbale og rationelle reaktionsformer. Egons forældre ligner til forveksling de indsigtfulde lærere og pædagoger, som det vrimler med i den socialistiske børnelitteratur. Bogens struktur og holdning betyder, at de første personer diskvalificeres, mens de sidste på den baggrund kvalificeres. Det betyder, at de potentialer, der kunne være i en mindre modelfast Klaus, ikke udfoldes.

Bogens metode er udtryk for en analytisk forholdsmåde over for virkeligheden. Den kontrasteres af Klaus' korporlige metode, som den viser sig i hans reaktioner. Klaus' metode afvises i bogen, *fordi* den fremtræder som en individualistisk, autoritær, konkurrenceorienteret og desperat metode til selvhævdelse. Den føres ud i et forlis. Men den rummer under overfladen andre kvaliteter, som de ses i kimform i bogens første del, hvor Klaus er på højde

med sig selv. Der er handlekraft, udtryksevner, oprørskhed – også som kollektive og solidariske muligheder – i den. Disse forsvinder senere i bogen og får ingen udviklingsveje, bortset fra de mere mandschauvinistiske.

Bogen kan nok forklare, men ikke besvare eller virke mobiliserende på Klaus og hans situation. Der er flere situationer i bogen, som viser dette, fx (s. 71ff.): Klaus opsøger Egon. Klaus' far er brudt sammen på grund af fyring. Klaus' virkelighedsgrundlag er også skredet: han er fyldt af desperation og forstår ingenting. Modstridende oplevelser og reaktioner brænder op i ham. Egon og hans forældre hjælper ved at forklare. Klaus synes, de er kloge, at de har ret, at de er gode at snakke med, osv. Egon markerer sig en smule imod forældrenes nedtromlende bedrevenen, men er alligevel selv med på holdet. Forløbet demonstrerer, at forklare-metoden ikke er det, der kan hjælpe Klaus. I samtalsituationen kan han blot give dem ret – for det har de jo – men på et niveau, der ikke reelt får fat i hans indre og ydre spændinger, der er subjektive og uklare. Selv om de er typiske, kan han kun opleve dem som private; og de generelle forklaringer bringer ikke hans oplevelser ud af det isoleret private. Der er et svælg mellem hans spændinger og den objektive, abstrakte forståelse, der tilbydes ham. Klaus og hans far bruges i bogen til at eksemplificere fejlindsigt, misforståelse. Men der er en sandhed i deres oplevelse, som bogen ikke bearbejder.

I slutningen af bogen forklares deres skæve reaktioner således:

»... I virkeligheden var arbejdernes kamp også Klaus' og de andres kamp. Men det kunne de ikke forstå, for de var blevet fyldt med løgn.

– Klaus er en bisse!, sagde Egons far.

– Nej, han er ikke en bisse, sagde Egon.

Det er alt det andet, der er så groft. Og det bliver vel kun anderledes, hvis man slås for det. Men for at slås på den rigtige side, må man vide, hvordan tingene hænger sammen. Det ved Klaus ikke«. (s. 154)

Det ender med at Egon vil prøve at snakke med Klaus igen, selv om den metode er demonstreret som ubrugelig. Involvering og oplevelse af egen undertrykkelse under tilsvarende konkrete betingelser kunne være et bedre sted. Egon udsætter ikke sig selv for risiko – selv om han bliver gokket i skallen.

De forhold, der her er omtalt, er ikke bare indholdsmæssige problemer, men også fremstillingsmæssige. Bogen ligger som sådan i samme niveau som Egon og hans metoder: den er objektiverende, distanceret og analytisk. Klaus er anskuet udefra som amøben under mikroskopet.

Der fungerer to planer i teksten: på den ene side den intellektuelle fornuft og på den anden, underordnede side de subjektive spændinger, som ganske rigtigt har de årsager, bogen fremdrager. Men de energier og handlemuligheder, der er i dem, kan ikke mobiliseres gennem den abstrakte forståelse og begrebsliggørelsen. Her er ellers et af de områder, hvor det æstetiske udtryk har nogle muligheder, som hverken præk eller forklaringer har.

Æstetisk udtryk, fiktion, fantasi og sproglig udtryksfyldte kan aktivere ellers undertrykte behov, erfaringer og sanselighed. Det æstetiske udtryk rummer muligheden for at formidle og perspektivere

netop de niveauer, hvor Klaus befinder sig. Det kan få krop og hoved, følelser og fornuft, fantasi og indsigt til at hænge sammen. Det er det, masseprodukterne benytter sig af. James Bond gør præcis det, som *Skal vi slås?* ikke gør. Idolet besvarer Klaus, der hvor han er – og kører ham yderligere skævt på det. *Skal vi slås?* vil det modsatte, men realiserer ikke materielt et alternativ. Det ville kræve at tage Klaus og æstetikken alvorligt, og ikke bare reducere dem til instrumenter.

Det er selvfølgelig korrekt, at Klaus og hans lige mangler indsigt. Det er endda værre endnu. Det er ikke kun hovedernes fornuft, der er fordrejet, men også sanselige og sociale erfaringer. Men erfaringerne og behovene er reelle nok, og de rummer en potentiel modstand mod undertrykkelsen. Næsten alle Klaus' reaktioner er mere eller mindre skæve protest- eller modstandsudtryk, eller lige så skæve drømme om et bedre liv, fx hulen på Fælleden og drømmen om den lækre teaktræshule. Men idet teksten afvikler disse udtryk, instrumentaliseres de som redskab for indsigt i mangler og skævhed i stedet for at accepteres som legitime udgangspunkter for en anden praksis. Bearbejdelse alene i det bevidsthedsmæssige niveau viser bogen selv er utilstrækkelig, omend det også er en nødvendig dimension.

Sagt på en anden måde mener jeg, at bogen har nogle begrænsninger ved, at Klaus, og hvad han repræsenterer, reduceres til at eksemplificere nogle dårligdomme. Det kunne udfoldes på en anden led, fremfor at blive brugt som springbræt. Forskellige proletariske myter og historier er i deres fabulerende og utopiske form og retning modsat indrettet i forhold til *Skal*

vi slås? og dens metode. De er i selve deres materielle æstetik reaktioner mod fx kropssundertrykkelsen og sprogligt mod det magtens redskab, som det abstrakt generaliserende fornuftsprog *også* er. Som eksempler kan tjene folkeeventyr og vore dages folkløse af historier, der cirkulerer blandt børn og voksne.

På et andet plan kunne det handle om at overskride den objektiverede forfatterposition og udvikle det sproglige udtryk, så det også kan formidle den kropsligt konkrete erfaring og de spændinger og energier, der lægges brak i en neutraliseret sprogbrug. Som teksten fremstår, kan man sige, at forfatteren trækker sig baglæns ud af sit værk, der derved bliver så sluttet og velkonstrueret, at det nærmer sig det gnidningsfri, og så »rigtigt«, at det nærmer sig det blodløse.

Tekster kan via ruheder i udtrykket og indholdet virke aktiverende, vække læseren og lade denne komme til sans og samling i forhold til den virkelighed, hvor læsningen finder sted. Men bogens »Verfremdungsteknikker« fungerer internt. Som helhed omslutter den læseren i sit rum på samme måde, som anden illusionskunst gør det. Her er der blot ikke tale om en hektisk opslugende spændingsillusion som i seriebøgerne, men om et mere køligt intellektuelt rum – Egons bevidsthed, som ikke er overskredet eller relativiseret i bogen. Det kunne være en af metoderne til at åbne det lukkede rum, og dermed til at tage et bredere æstetisk virkefelt i brug.

Det korte af det lange er, at jeg mener, at *Skal vi slås?* og tilsvarende bøger – alle kvaliteter til trods – gennem denne snæverhed i det tematiske, i personskildring og i reaktionsformer ligger under for nogle grænser, som også er udtryk for politisk-æstetiske begrænsninger.

Skal vi slås? producerer modindsigt i læseren, men den aktiverer i mindre grad hans produktion af modforestillinger og andre veje for behovsrealisation. Bogen griber organiserende ind i nogle bevidsthedsniveauer, mens andre lige så vigtige ligger brak, og dermed lader læserne uden redskab til også selv at være virksomme i udviklingen af dem.

En af den socialistiske børnelitteraturs begrænsninger er, at den lader disse felter ligge åbne for de kapitalistiske masseprodukters industrialiserede udplyndring af bevidsthedsmarkerne.

Der er nogle læsere (Egon'erne), der har et beredskab, som kan aktiveres i forhold til bogen. Det er de læsere, der er tilpas indskolet i den herskende intellektuelle, tekniske og instrumentelle bevidsthedsform. For de læsere betegner bogen en overskridelse af bornerte grænser. Men der er andre (de fleste), som ikke har det beredskab. Eller rettere: andre ting brænder så hårdt på, at der ikke åbnes ad den kanal; det beredskab, de faktisk har, kommer ikke i virksomhed. Det er Klaus'erne. Bogen er primært en bog for Egon'er.

Gennem forfatterens og Egons tilskuerposition sker en særlig form for videnskabeliggørelse af det virkelige liv, af barndommen og klassekampen. Det, der fremstilles, er en bagudvendt model over de faktiske forhold plus en lidt spag handlemulighed fremad. Nogle af de marxistiske bevægelser og teorier, specielt kapitallogikken, har haft en lignende bagudvendt og objektiverende effekt.

Mens Glistrups tog er kørt med alle Klaus'erne har Egon'erne stået og set sig tilbage og forklaret og forklaret. Eller de har fremskrevet situationen til en lige så handlingslammende elendighedsvision for fremtiden. Analysen bliver hand-

lingslammende, fordi den springer alle mellemregningerne over: det konkrete barneliv, de indbyggede modstande og potentialer, det forhold, at historien er noget, der frembringes, ikke blot noget der logisk følger af sig selv. Hans Ovesens seneste fortælling *Pigtråd* er et eksempel på dette sidste, en slags nulpunktsfremskrivning af aktuelle udviklingstendenser. Bortset fra dette problem omkring den udbredte og omsiggribende udvejsløshed i visionerne er *Pigtråd* en både god og brugbar historie.

På det æstetiske plan ligger *Skal vi slås?* mht. sprogform og struktur og persontypisering under for de traditionelle grænser, der er udtryk for en bornerthed i de politiske og æstetiske former, som bl.a. beror på at de er underlagt en borgerlig videnskabs- og kunstideologi og også en politisk snæverhed. Her trænges til forsøg og overskridelser.

Nogle af de punkter, hvor *Skal vi slås?* adskiller sig fra hovedmassen af ungdomslitteratur – også den socialistiske – er for det første dens tematisering af et bredt samfundsområde, fx arbejdsforhold. For det andet er det en af de få tekster, der ikke ligger under for udvejsløshed og lamslæthed. Bogen giver en principiel åbning mod handlemuligheder – i modsætning til fx *Katamaranens* udvendige åbning af en i øvrigt frosset situation. Hvad jeg har sat spørgsmålstegn ved er, om den også i sin *æstetiske* praksis giver svar på den lamslæde situation, som krisetidernes unge (læserne) er i. Og det spørgsmål vil jeg lade stå ved magt.

Æstetisk virksomhed og tekstens begrænsninger

Hvad der her er sagt betyder ikke, at der ikke er brug for bøger som *Skal vi slås?*. Det forholder sig lige omvendt. Der er brug for mange flere. Uanset de begrænsninger, disse bøger har, er de med til at flytte grænser både i litteraturen, i bevidsthederne og i virkeligheden. Egon Omvendts metode er ikke det værste at tage ved lære af – tværtimod. Den er brugbar i mange sammenhænge som lære- og modstykke. Der er i det hele taget et påtrængende behov for et bredt spektrum af alternativer til de gængse typer børnebøger og lærebøger, for modproduktion i forhold til alle de opsplittende og tekniske emne- og problemorienterede børnebøger, som det vælter frem med i disse år. Fremfor disse teksters reduktion af børnene til passive indlæringsobjekter kunne alternative tekster blive redskaber for børns og pædagogers aktive virksomhed, deres bearbejdelse af egenerfaring og virkelighedsforhold.

Hermed er vi fremme ved det felt, som nok er det vigtigste som alternativ til det herskende kulturelle herredømme over barnelivet: udvikling af redskaber og sammenhænge, der kan muliggøre børns egen produktive overtagelse af samværs- og udtryksmidlerne. (Se bl.a.: *Om børneoffentlighed* i BIXEN, nr. 2, 1978 og *Børn, remser og protest* i B. Ørn: *Børnelitteratur – klassekultur*, 1976). Børn ytrer sig trods alt mere nu, og det kommer frem i lyset – ikke bare i *Tværs* og på *Vesterbro Ungdomsgård*. Der går fx en bred børnerock-bølge over landet i disse år. Den er sammen med børneteaterbevægelserne og tilsvarende foretagender (og den stadig livskraftige børnefolklore) noget af det stærkeste, der er sket i børnekulturen

siden barndommen blev opfundet. Der er en tendens i retning af generobring af de ytringsmuligheder og redskaber, som de centralistiske medier og institutioner ellers har beslået i lange tider. Disse udviklinger står i klar forbindelse til de stærke folkelige bevægelser, der er slået igennem i samme periode.

Disse spirer får også tekstlige udtryk. *Hindbærbrus og kragetæer* og *Babypower* blev ikke enlige krager. Der er fløjet mange slags fugle ud i de senere år. De forskellige udtryksmidler af den art indgår derudover som pædagogiske redskaber for børns produktive erfarings- og udtryksudvikling i stadig flere børnehaver og skoler som alternativ til både teknokratisk indlæringspædagogik og til æggebakkepædagogikkens beskæftigelsesterapi.

Udvikling af sådanne sammenhænge vil også give den socialistiske børnelitteratur en mere konkret brugbarhed, ligesom brugssammenhænge vil virke tilbage på teksternes udformning. Så behøver vi heller ikke hele tiden sidde og snakke æstetik ud i luften, idet der vil være en praksis at justere sig efter og produktive impulser at aktivere sig på.

Det er bl.a. i lyset af disse tendenser, at kvalificeringen af barneliv og hverdag, og af subjektiv og kollektiv historie og erfaring, bliver vigtig, også som handlemulighed i teksterne. En betingelse er det, at det børn kan, kvalificeres. Og de kan vitterligt noget. Hvad angår æstetisk virksomhed kan de bedre end voksne. De har skoen på, og de har voldsomme udtrykssevner og energier, som ganske vist let bliver overset, fordi de er under låg og fordom.

Det er i det lys, at de æstetiske potentialer, fantasien og den sanselige brug af sproget skal ses – og ikke blot som et spørgsmål om teksternes virkningsfuld-

hed og gennemslagskraft. Disse potentialer og evner undertrykkes. Vi berøves sociale redskaber til forvaltning af vores liv, hverdag, samvær og virksomhed. Visse æstetiske udtryksformer har en lang tradition for at være oppositionelle i forhold til de herskende interesser i tilskæringen af individerne. De ytrer den undertrykte subjektivitet, erfaring og historie imod disse forhold. De er en form for materialiseret kritik i deres praktisering af de udgrænsede menneskelige og sociale muligheder. De kan være redskaber for ytring af den sanselighed, de kropslige, bevidsthedsmæssige og sociale muligheder, som ellers undertrykkes. Selv i det kummerligste serieprodukt mjaver utopisk drøm og smertefuld erfaring – ellers virker det ikke.

Disse aktiverende muligheder i det æstetiske udtryk udvandes ikke blot gennem konsumforholdet. Der sker en tilsvarende tilskæring af den sprog- og tekstsocialisation, vi udsættes for i opvæksten og senere. Den løber i to spor. Det ene handler om den selvkørende opdragelse til konsumlæser, en læsning som bundet i behov og fantasivirksomhed, og som kompenserer for oplevelserne af tvang og afmagt. Det andet handler om skoling i en analytisk, distanceret tekstlæsning i uddannelsessystemet, hvor tekster ofte bliver reduceret til intellektualistiske øvelsesstykker, og hvor de æstetiske virkningsfelter afdrænes.

Begge disse former virker i retning af uskadeliggørelse af de æstetiske potentialer både i teksterne og i folk. Under disse typer teksttopdragelse ligger imidlertid en tredje form, som udvikles hos børn. Her er tale om, at de æstetiske udtryk indgår i livssammenhængen, og at de fungerer som sproglige, kropslige og sociale virk-

somhedsformer i lege, remser, rytmer, råb, sange mv. De giver også et mere aktivt beredskab, når børn konsumerer tekster.

Det er i lyset af sådanne forhold, min kritik af Hans Ovesens (og med ham den socialistiske børnelitteratur) æstetik skal ses. De socialistiske tekster har i alt for høj grad ligget under for den politiske æstetik, som den manifesterer sig i den institutionelle og intellektualiserende tekstforståelse og i hele den etbenede herredømme-pædagogik, den er udtryk for.

Hans Ovesen behøver ikke gå så langt for at finde veje i det felt. Hans første bog *Krigerdrengen Nelo* har klare begrænsninger på nogle planer i forhold til *Skal vi slås?*. Men i de æstetiske dimensioner, der er trukket frem her, har den en hel del af de kvaliteter, som *Skal vi slås?* mangler. De to bøger er på en særegen måde omvendt af hinanden, ligesom Egon og Klaus er det. En af kvaliteterne i *Nelo* er, at i hans person er de to andre forenet i et både handlelygtigt, involveret, tænksomt og oprørsk gemyt. Her er opsplittningen i krop og hoved ikke effektueret, uanset at *Nelo* er en lige så »typisk« figur. I al sin kropsstyrke mangler *Krigerdrengen Nelo* dog noget af det, som *Skal vi slås?* har i hovedet og foreløbig mest dér.

Man kunne også tage ved lære af børnene selv. De har stærk lyd i kæften og luft i lungerne. Det var også det rette sted at gå i lære, når en af de ting, der trænger sig på for børnelitteraturen, er at fremstille hverdag og barneliv og kvalificere det som et centralt sted at slås. Selv om det handler om at bearbejde realsituationen, er der ingen, der siger, at formen nødvendigvis skal være realistisk. Aktiveringen af slumrende og undertrykte behov og handlekræfter, og afskrælningen af ideologiske fremtrædelsesformer kan ske på mange

andre måder. Litteraturens og det æstetiske udtryk har sin styrke andre steder end i det blot genspejlende eller abstrakt analyserende. Æstetisk udtryk er en af de virksomhedsformer, der afstumpes og udbyttes i passivt konsum. Det kan også mobiliseres til det omvendte.

En sidste gang vil jeg understrege det uretfærdige i at bruge Hans Ovesens bøger som kanonføde for mit trip her, da de på det nærmeste er de socialistiske børnebøger, der mindst lider af det, jeg har brugt dem til at få frem. Med dette forbehold vil jeg legitimere mit forbrug af bøgerne med, at den opridsede problemstilling er central og vigtig at få tacklet. Det er afgørende at komme ud over tendensen til afmagt, elendighedsbeskrivelser, abstraktion. En af opgaverne går ud på at få kværket den puritanisme, der hersker med hensyn til komik, fabuleringen, fantasi og åbning af konkrete handlemuligheder, dagliglivets utopier og barnelivets kvalificering. Der er også resignations- og stagnationstendenser i den socialistiske børnelitteratur for tiden. Det er der ingen grund til som sagt. Der er tværtimod nok at tage fat på.

Den socialistiske børnelitteratur i 70'erne er et lille hjørne i hele historien. Den er et hjørne af den politiske, pædagogiske og kulturelle venstrebevægelse. Og den er et kvantitativt lille hjørne af 70'ernes børnelitteratur. Dens betydning som markering af, at den etablerede børnekultur og medieproduktion ikke er hele historien, er imidlertid en hel del større end dens omfang. I lange perioder har den faktisk defineret debatten om børnemeditier og har været den position, som den børnelitterære institution forholdt sig til i forsøg på at få forholdene restaureret. Den

har fungeret som murbrækker, selv om den foreløbig ikke har kunnet gennem-bryde afsætningens og massekonsumets spærringer. Men dens rolle er ikke udspillet. Det forholder sig nærmest omvendt. De senere års nedture har også vist dens sejlivede. Den har fremtiden foran sig.

Hans Ovesens produktion

Krigerdrengen Nelo. (Roman). Gyldendal, 1972. 4000 ekspl.

Som tyve om natten. (Roman). Gyldendal, 1974. 5000 ekspl.

Spøgelsesvognen. (Noveller). Hanegal, 1975.

Den lille kone, der ikke havde en vogn. (Plakatbog). Hanegal, 1975.

Jeg hedder Won Nam og bor i Nordkorea. (Billedbog). Demos, 1975.

Den mystiske opfindelse. (Noveller). Tiderne Skifter, 1976.

Svendens store nummer. (Teaterstykke) i samarbejde med teatergruppen Vester 60.

Skal vi slås? (Roman). Borgen, 1976. 1. opl. 4000 ekspl. 2. opl. 2000 ekspl.

Pigtråd. (Novelle) i: *Pigtråd og andre noveller.* Dansk lærerforeningen. Gyldendal, 1977.

En helt almindelig dag. (Novelle) i: *Stærke sager.* Tiderne Skifter, 1978.

Hvorfra kommer volden? (Digt). BIXEN nr. 3, 1978 (også publiceret i: *Gør noget!* 1979).

Den tredje mulighed. (Novelle) i: *Dig og dit miljø.*

Gebis med diamanter. (Novelle) i: *Fast arbejde,* Dan-bog, 1979.

Krigernes børn. (Filmmanus bygget over *Krigerdrengen Nelo*).

Superlimen. (Tegneserie) 1979. (Trykt i Information, 1975).

Krisehelten Barney Drawfast. (Tegneserie).

Gør noget! En brugskalender for unge. Dan-bog, 1979

Panik. (Roman). Dan-bog, 1980

Sammen med Finn Barlby

Hans Finn: *Smuglere og leverpostej.* Dan-bog, 1980.

De hængtes revolution. (Tegneserie efter roman af B. Traven.) Dan-bog, 1980.

Artikler og anmeldelser

Fantasi og socialisme i børnebøger. BIXEN nr. 5, 1973.

Børnenes miljø – eller borgerskabets gode vilje. (sammen med Susanne Thorbek og Jens Schjerup) BIXEN nr. 3, 1974.

Et svar til Per Holm Knudsen. BIXEN nr. 3, 1974.

Børnebogen også et politisk redskab. I *Børnebogen i klassekampen,* 1975.

Kinesiske børnebøger. BIXEN nr. 6, 1975.

Børn, bøger og klassekamp (sammen med Niels Mors). I *Børnelitteratur – klassekultur,* 1976.

Gjøngehøvdningens vanskeligheder. BIXEN nr. 1, 1976.

Børn, bevidsthed, miljø og profit. I *Børne-marked,* 1976.

Anm.: *Trællene.* BIXEN nr. 3, 1976.

Anm.: *I storbyens gader* (bog af Hugo Hørlyck Karlsen), Politisk Revy nr. 310, 1977.

Anm.: *Taxa-Lasse* (af Magnus Johansson), Politisk Revy nr. 266, 1975.

Anm.: *Den socialistiske børnebog* (bøger af bl.a. Fl. Andersen, Magnus Johansson, Bent Haller), Politisk Revy nr. 301, 1976.

Anm.: *En anden slags ungdomsbøger* (bøger af bl.a. Bent Haller, Bodil Bredsdorff, Magnus Johansson), Politisk Revy nr. 330, 1978.

Interview med Hans Ovesen: BIXEN nr. 2, 1974.

Om Hans Ovesens produktion

Jørgen Aabenhus: Den socialistiske børnebogs teknikker. I *Børnebogen i klassekampen*, 1975.

Niels Mors Nielsen: 70'ernes samfundskritiske ungdomslitteratur. I *Analyser af dansk børnelitteratur*, 1976.

Ulrich Hammelev, Fl. Jørgensen, Bente Nielsen og Theresa Sørensen: *Den socialistiske børne- og ungdomslitteratur 1970-*

78. Upubliceret speciale. Nordisk Institut Aarhus Universitet, 1979.

Anm. af *Krigerdrengen Nelo* og *Som tyve om natten* v/Birte Egebak og Hanne Olsen. BIXEN nr. 3, 1974.

Anm. af *Skal vi slås?* v/Niels Mors. Information 24/5 1976.

Anm. af *Skal vi slås?* v/Jørgen Aabenhus. Politisk Revy nr. 310, 1977.